

præceptum; sed ille non fecit actum præceptum, ut ostendi; ergo. Minor supponitur ex facto, et cætera sunt evidentia. Confirmatur, quia qui in die festo adfuit Missæ sine ulla attentione voluntarie, tenetur intra eundem diem audire aliam Missam, si potest, ut est apud omnes constans; ergo similiter in præsenti, est enim eadem proportionalis ratio. Unde si quis in eo casu, cum voluntarie distrahitur, id faciat cum proposito iterum recitandi, vel audiendi Missam, nondum peccavit mortaliter, quia adhuc illi superest tempus implendi præceptum; si tamen habuisset tunc propositum non audiendi iterum Missam, peccasset quidem tunc moraliter ratione propositi, nondum tamen in rigore esset transgressus exterius præceptum, sed teneretur illud implere cum posset; unde si postea mutasset propositum, et recitaret, impleret præceptum, ut tenetur, et non maneret obligatus ad restituendum, nec incurrisset censuram, si lata esset.

31. Sed quid, si neutrum propositum habuit, cum se voluntarie distraxit? Respondeo, manere quidem illum obligatum ad iterum recitandum, dubium tamen esse judicium de peccato quod tunc commisit. Nam si recitare cœpit cum proposito satisfaciendi per illum actum suæ obligationi, et postea non mutando hoc propositum voluntarie non attendit, videatur profecto peccare mortaliter, quia in illo proposito permanet, et consequenter virtualiter habet propositum non iterum recitandi. Item si solitus est non iterum recitare, cum sic recitat, indicium magnum est tunc etiam recitasse sine proposito iterum recitandi. Erit autem evidentius, si vel non superest tempus diei sufficiens ad recitandum iterum; vel scit habiturum se occupationem, et impedimenta ne possit iterum recitare.

32. Secunda assertio pars confirmatur, quod restituere teneatur, qui voluntarie sine attentione recitat. — Altera conclusionis pars sequitur ex præcedenti, quia obligatio restituendi nascitur ex transgressione hujus præcepti. Respondent alii, proxime oriri hanc obligationem ex lege pœnali, quæ restringenda est; lex enim illa non imponit talem pœnam homini male oranti, sed non recitanti; in dicto autem casu ille non omittit recitationem, licet male illam faciat, et ideo non est ad illum hæc pœna extendenda. Alias quicumque male recitaret, peccando mortaliter, vel ex malo fine, vel aliunde, restituere teneretur, quod diei non potest. Sed contra, quia ille

non solum male orat, sed revera simpliciter non orat, quia, licet legat, vel verba proferat, illa non est oratio. Præterea, illa restitutio, supposita lege quasi taxante stipendia horarum imponendo illam obligationem, non tam est per modum pœne, quam ex naturali lege justitiae, qua operarius non potest retinere mercedem quam per fraudem accipit, cum non laborasset. Ita enim clericus, loquens sine attentione, non facit opus pro quo stipendum ei assignatum est; ergo tenetur restituere quod pro illo apparenti opere accipit injuste. Denique pœna illa non imponitur non recitanti materialiter verba, sed non oranti; vel (quod idem est) transgredienti et omittenti præceptum orationis; sic autem peccat ille sine ulla attentione voluntarie recitans; et ideo non est simile de aliis malitiis, quæ non tollunt substantiam actum orandi, quia peccatum, quod in eis committitur, non est peccatum transgressionis et omissionis hujus præcepti ecclesiastici: unde non obstal quominus ille, qui sic orat, vere faciat opus pro quo tale stipendium confertur: secus vero est in defectu attentionis voluntariæ, qui substantiam operis destruit.

CAPUT XXVII.

DE LOCO ET TEMPORE IN QUIBUS CANONICUM OFFICIUM RECITARI POTEST AC DEBET.

1. *De loco ad recitandum nullum est præceptum, sed est servanda decentia, quam naturalis ratio postulat.* — Ad has circumstantias revoco cæteras omnes externas, quas in modo dicendi privatim hoc officium servare oportet. Et de his vix aliquid dicendum superest, nisi de tempore; nam de loco, nihil fere peculiariter hic occurrit, præter ea quæ de oratione vocali in genere dicta sunt. Unde Concilium Basil., sess. 21, de modo privatim dicendi horas tractans, quoad locum solum dicit: *Ac tali in loco, unde a devotione non retrahantur, ad quam se disponere et præparare debent.* De hac ergo circumstantia nihil est ab Ecclesia specialiter præceptum; sed decentia, quam naturalis ratio postulat, servanda est; idemque est de præparatione prævia, quam attigit Concilium Basil.; solum enim illa præparatio, quæ ad attentionem necessaria est, de præcepto requiritur; reliqua sunt in consilio, ut late Navarrus, c. 14, de Orat. Quod vero quidam dixerunt, necessarium esse ex præcepto Ecclesiæ, has horas in ecclesia

recitare, saltem his clericis, qui ratione beneficii illas dicere tenentur, non habet locum in hac privata oratione, sed solum in illa quæ publice in choro dicitur, quando beneficium tale est, ut assistantiam in choro requirat: de qua obligatione, quomodo et cum quibus limitationibus intelligenda sit, in superioribus est dictum. Unde etiam illi, qui ad chorum obligantur, si aliqua ratione ab illius praesentia excusentur, licet privatim teneantur recitare, non obligantur id facere in ecclesia, quia nullum est jus quod hoc præceptum imponat; est autem (cæteris paribus, et quando commode fieri potest) consultius in ecclesia recitare, eo modo quo de aliis orationibus diximus.

2. *Circa alias circumstantias nullum est præceptum, sed servandus modus debitus, præsertim initio.* — Atque eodem modo judicandum est de aliis circumstantiis pertinentibus ad situm, seu habitum corporis, quæ sunt veluti modi aut affectiones ipsius loci, ut quod oratio fiat ad Orientem, vel ad aliam partem, quod fiat genibus flexis, vel stando, quiescendo, vel ambulando, domi, aut in campo, vel etiam in itinere: in his enim omnibus nihil est jure ecclesiastico præscriptum, quod simpliciter et ex præcepto servandum sit, sed debita reverentia ac decentia servanda est. Et quando hæc oratio omnino secrete, et in cubiculo fit, solius Dei, et devotionis, aut necessitatis propriæ rationem habere necesse est; tamen quando fit coram aliis, servandus est modus qui aliis sit ad ædificationem, et non ad scandalum: item, considerandum est an in regulis, seu ritu recitandi has horas, ceremoniæ aliquæ, vel peculiaris modus præscriptus sit, ut quod aliquid dicatur flexis genibus, vel stando in uno tempore, vel alio: nam talia etiam in recitatione privata servanda sunt, si commode fieri potest, licet singula non obligent sub rigore præcepti, secluso contemptu, maxime in hoc privato recitandi modo. Navarrus tamen, c. 26, de Orat., n. 7, ait peccare saltem venialiter eos, qui sedent cum stare debent, et e contrario; sed ille loquitur de oratione publica in choro, et potius ratione levius scandali, quam ratione ceremoniæ prætermissæ, ibi culpam agnoscit; potest tamen in hoc etiam committi nonnulla culpa, si absque causa fiat. Alia de his circumstantiis videri possunt in Navarr., c. 4 et 5, de Oratione.

3. *Supponendum primo, non recitare horas canonicas statutis diei horis anticipando vel postponendo, non esse mortale.* — Circa temporis circumstantiam paulo amplius immorandum est, supponendo imprimis, in hac recitatione privata non esse obligationem præcepti rigorosam, et sub culpa mortali, dicendi singulas horas illis præcise horis, pro quibus ex institutione sua designatae sunt; nec peccari mortaliter ex sola antepositione vel postpositione horarum, etiam mere voluntaria, et sine causa, dummodo sit intra tempus legitimum. Referri quidem solet opinio Umberti, in Regula S. Benedicti, oppositum dicentis; sed ejus opinio communiter reprobata est, ut constat ex Sylvestro, verb. *Hora*, q. 9; Angel., n. 22, et aliis Summistis ibi; Turrecrem., c. *Presbyter*, d. 91, q. 2; Henr., Quodlibet. 11, p. 2; Navarr., cap. 3, de Orat., n. 58, 59, et c. 10, n. 49; Marcellin., de Horis Can., cap. 23, qui alios refert. Ratio vero est, tum quia illa institutio præcipue facta est pro oratione publica, quæ in choro fit, et per consuetudinem ita explicata seu relaxata est quoad orationem privatam; tum etiam quia ex causa est hoc concessum et immutatum in cap. 1, de Celeb. Missar., ubi permittitur clericu, indigenti exire ad opus' rural, ut summo mane dicat omnes horas diurnas.

4. *Supponendum secundo obligationem recitandi in unoquoque die finiri in puncto mediae noctis.* — Unde ulterius supponendum est, cum hoc præceptum obliget ad dicendum totum hoc officium quotidie, obligationem uniuscujusque diei et tempus habile ad illam impletandam, finiri in puncto mediae noctis, quando unus dies naturalis finitur, et alter inchoatur. Ita docent omnes, ut videre licet in Sylvestro, verb. *Hora*, q. 9, et aliis Summistis ibi; Anton., 2 p., tit. 9, c. 13, § ult., et 3 p., tit. 13, cap. 4, § 4; Navar., dicto cap. 3, num. 54, et quos allegat. Et ratio est, quia obligatio hujus præcepti est quasi distributa per naturales dies: et ita obligatio, quæ ad unumquemque diem pertinet, in termino ejusdem diei naturalis finitur. Ex quo principio sequuntur obiter duæ conclusiones certæ.

5. *Prima assertio: qui totum vel notabilem officii partem sine justa causa integro die omittit, peccat mortaliter; non tenetur tamen recitare iterum.* — Prima conclusio est, eum, qui usque ad medium noctem finitam, horas, vel notabilem earum partem non dixit, peccasse mortaliter, nisi per naturalem oblivionem vel aliam legitimam causam fuerit excusatus; jam vero amplius non teneri ad horas illius diei proxime præteriti dicendas, quia jam tempus præ-

cepti elapsum est; sicut qui omisit audire Missam in die Dominico, vel jejunare in vigilia, non tenetur aliis diebus non præceptis jejunare, vel Missam audire. Quia lex præcipiens aliquid pro tempore determinato, si pro illo non servetur, peccatum quidem committitur, et illius est poenitentia agenda, lex autem non obligat amplius. De quo videri potest Major, 4, d. 12, q. 6, arg. 8; et Navar., c. 10, num. 52. An vero postea per modum satisfactionis et poenitentie teneatur ille, qui horas omisit, aliquid æquivalens recitare, vel hoc sit ei a confessore imponendum, tractant divus Thomas, Quodlib. 3, q. 29; et Turrecr., in c. Presbyter, d. 62, q. 4, ubi refert quosdam id asseruisse, sed sine fundamento. Vera ergo resolutio est, non esse id necessarium simpliciter, sed juxta qualitatem peccati posse imponi poenitentiam congruam in quocumque genere operis, quia nulla est lex quæ aliam obligationem imponat. An vero in eo, qui ex titulo beneficii tenebatur recitare, aliqua specialis obligatio maneat, in cap. ult. videbimus.

6. Secunda assertio: *qui statutis diei horis canonicas horas non dicit, semper tenetur recitare, usque ad medianam noctem.* — Altera conclusio est, qui distulit horas præsentis diei in suis propriis temporibus, semper teneri usque ad horam medianam noctis ejusdem diei id recitare, quod non dixit. Hoc etiam convenit inter omnes. Et ratio est clara, quia toto illo tempore potest implere præceptum; ergo tenetur. Dices: officium canonicum finitur in Completorio; sed tempus Completorii est in crepusculo usque ad initium noctis; ergo illo tempore finitur tempus officii illius diei; ergo qui usque ad illam horam non dixit, non tenetur amplius dicere. Respondeo, tempus illud esse proprium, et quasi omnino legitimum ad Completorium dicendum, non esse tamen tempus habile adæquatum, sed hoc habere latitudinem usque ad dimidiā horam noctis, quia pro toto die præceptum latum et præfixum est, et ideo ratio non sequitur. Sed contra. Ergo, qui tunc Primam non dixerat, tenebitur eam dicere, et consequenter tunc dicet: *Jam lucis orto sidere, quod esse indecens et incongruum dixit D. Thom., dicto Quodlib. 3, q. 29.* Unde Turrecrem., in cap. Presbyter, 91, q. 5, et ibidem Cardin., n. 5, dixerunt, qui omisit Matutinum usque ad prandium, non teneri illud dicere, sed jam peccasse mortaliter; et idem de aliis horis cum proportione, quando nimia est dilatio. Sed est moralis error, et nullo modo probabilis, ut optime prosequitur Navar., d. c. 10,

n. 50, et constat ex Anton., Sylvest., et aliis, in citatis locis; et ex ratione facta, quia totum illud est tempus habile. Unde etiam falsum est, dilationem Matutini usque ad meridiem vel noctem esse peccatum mortale, quia nondum est consummata omissione præcepti quoad substantiam ejus, sed impleri potest et debet. Nec illud inconveniens, quod post occasum solis dicatur, *Jam lucis orto sidere, magni momenti est, quia similia verba semper referuntur ad legitimū tempus, licet in alio dicantur, sicut etiam privatim recitando Matutinum sèpe dicimus: Nocte surgentes, etc., priusquam ad lectum eamus, et similia.*

7. Tertia assertio: *qui horas postponit intra eundem diem ex rationabili causa, nec venialiter peccat.* — *Variae discrepantesque sententiae.* — Tertio statuendum est, nec venialiter peccare eum, qui intra illud diei tempus, id est, ante completam medium noctem, officium integrum dicit, etiamsi horas postponat, quando ex urgente et rationabili causa id facit. Ita docent iidem doctores; sequitur enim consequenter ex illo principio, quod hæc dilatio non est contra substantiam hujus præcepti, nec est circumstantia adeo gravis, ut reddit actionem intrinsecè deformem: potest ergo ex justa causa prætermitti sine labe peccati. Dubitari autem potest an sola voluntate hoc facere sit aliqua culpa, ut, verbi gratia, quia nunc commodius lego, vel ad studium sum nunc magis propensus, *cum* tamen alias æque bene possem nunc proprio et opportuno tempore talem horam dicere, et postea studere, vel quid simile? Quibusdam enim videtur hoc esse omnino liberum et arbitrarium, et ita fieri posse sine culpa, licet consultius et melius sit tempora horarum in eis orandi servare. Potestque hoc suaderi eisdem rationibus, quibus probabamus hoc non esse peccatum mortale: nam illæ ostendunt nullum dari ecclesiasticum jus scriptum, quod aliud præcipiat. Nam Clem. 1, de Celeb. Missar., loquitur de recitatione in choro, ut supra vidimus, et ab uno modo ad alium non sumitur efficax argumentum, quia est longe diversa ratio, ut omnes fatentur; nam ad actiones publicas multo majori ratione præscribuntur certa et determinata tempora, quia oportet esse ita statuta, ut populus possit ad eas congregari, et quia major solemnitas majorque representatio mysteriorum in eis fit. Caput autem primum de Celebratione Missar. non dicit esse causam necessariam, ut illa mutatio temporis privatim fiat. Et præterea licet jus antiquum hoc habuerit, vel Doctores

ex illo id collegent, consuetudine recepta vi detur derogatum, nam omnes qui privatim recitant, pro sua commoditate horas dicunt, et postponunt sine ullo scrupulo. Alii nihilominus censem non excusari culpam veniale, si absque ulla causa id fiat, tum quia est contra ius, tum quia alias multa dicuntur in hymnis horarum, quæ temporibus in quibus dicentur, non convenient. Tum denique quia alias liceret sine causa dicere Primam a prandio, et Completorium ante prandium, et similia, quæ rectæ ratione dissonant. Et in hanc partem videtur inclinare Navarr., c. 3, de Orat.; et Marcel., cap. 25, qui et Sanctorum Patrum regulas, et exempla, ac revelationes, et rationes varias in hujus sententia favorem adducit.

8. Explicatur assertio, et conciliatur prædictæ sententiae. — Existimo has sententias esse sano modo intelligendas, et ita moderandas, ut non fiant contrariae, sed medium quamdam simul doceant. Itaque quædam est moderata et consueta postpositio horarum, quam communiter fere omnes faciunt sine scrupulo, ut est, verbi gratia, quod Prima dicatur post duas vel tres horas ab ortu solis, simul cum Tertia, vel Sexta, et similes. Aliæ vero sunt dilations inusitatae et extraordinariæ, quæ absque urgente causa ab hominibus mediocri diligentia tractantibus res divinas fieri non solent, ut recitare Primam prope noctem, et similes. Prior ergo dilatio fieri potest sine peccato etiam veniali absque alia causa præter consuetudinem, et ratione illius; posterior vero minime, contraria ratione, quia non est talis consuetudo. Nec esset rationabilis: nam prior dilatio fundata videtur in necessitatibus communiter ac moraliter occurribus; et licet interdum ac sèpius possit non occurrere, tamen lex generalis non obligat cum tanto rigore, quia non possunt hanc curam et sollicitudinem habere, nisi homines valde perfecti, et in suis actionibus commensurandis ac distribuendis multum considerati. At vero posterior dilatio non habet rationem moralē communem omnibus, etiam regulariter, vel frequenter, sed ex sola negligientia ordinaria nascitur, estque periculis exposita, vel omittendi aliquid, vel saltem male orandi nimia celeritate, et ideo non potest tanta licentia sine causa esse inculpabilis. Et hoc tantum probant, quæ Navarr. et Marcel. addueunt. Nam Basil., Benedictus, et alii Patres regulas præscribant solitariis monachis, qui et perfectionem profitentur, et facile possunt privatas occupationes interrumper. Unde inter eos illa tunc maxime vigebat

consuetudo, quæ servanda erat. Et inde accidere potuerunt illæ visiones et revelationes, quibus ostensum est, præmaturas vel tardas recitationes Deo non placere, vel in Purgatorio puniri. Præterquam quod facile in his interviennent culpables negligentiae, vel sollicitudines sæculares minus decentes ecclesiasticas personas, quæ non excusant recitandi tarditatem.

9. Antepositio ex causa licita est intra legitimū tempus totius diei, et, sine causa, aliqua est licita. — Atque hinc a fortiori constat licitam esse antepositionem ex causa intra tempus legitimū totius diei, sine causa vero aliquam moderatam esse licitam, ut dicere Primam per horam ante solis ortum, et Matutinum in principio noctis præcedentis diei, aliquam vero esse posse nimiam, et non carere culpa veniali, si absque causa fiat, ut dicere Completorium ante prandium. An vero aliqua anticipatio sit contra substantiam præcepti, mox videbimus. De illis ergo quæ non sunt contra substantiam præcepti, omnia dieta sunt clara, quia eadem est vel major ratio in anticipatione, quam in postpositione. Imo communis sententia est, si alterutri favendum est, consultius esse anteponere quam postponere. Ita Henr., Palud., et alii supra citati; Innocen., et omnes Canonistæ, in cap. 1, de Celeb. Miss. Et ratio est clara, quia cæteris paribus, præponere minus habet incommodi ac periculi, et indicat majorem diligentiam; unde si utrumque male fiat, minus mala est antepositiō intra latitudinem venialis; si vero sine peccato utrumque fieri possit, laudabilius est maturatio. Dico autem, cæteris paribus, quia si antepositiō nimia futura est et inusitata, eligenda potius esset dilatio, ut si Completorium dicendum esset summo mane, vel post decimam horam noctis, minus malum esset sic postponere, si alioqui æque bene ac secure speretur esse dicendum. Nam hujus conditionis maxima ratio et consideratio in his horis dicendis habenda est. De Vesperis autem solet specialiter queri, an possint etiam ante prandium interdum dici ex ordinaria causa, etiam sine culpa veniali. Ad quod breviter respondeo, facilius posse ita anteponi, quam Completorium, quia non ita accedit Vespera ad nocturnum officium, sicut Completorium. Unde in c. 1, de Celeb. Miss., etiam Vespera permittitur dici summo mane, ex causa. Nam licet in eodem cap. prout habetur in cap. Presbyter, d. 91, illa particula, *Et Vesperam, omittatur, satis est quod a Greg. IX vel addita sit, vel*

alicubi inventa et retenta. Estque ex contextu evidens, Vesperam ibi inclusive numerari cum aliis horis, ut etiam expositores intellexerunt. Addendum denique est, hoc intelligi de regulari tempore anni, nam in Quadragesima, regulare tempus vespertini officii est ante prandium, ut supra vidimus, et ita est optimum consilium illud servare, etiam in privata recitatione. Non tamen existimo esse culpam aliquam, etiamsi postponatur, quod etiam docuit Navarr., c. 3, de Orat., n. 44, cum Cajet., Sylvest. et alius.

10. *Postpositio ultra medianam noctem nulla est licita.* — Tandem est hoc loco observanda quædam differentia inter postpositionem et antepositionem horarum, quia nulla postpositio licita est post terminum diei naturalis, qui est medium punctum noctis; at vero antepositi aliqua major est licita in solis Matutinis cum Laudibus. In aliis enim horis minoribus terminus possibilis ad illas sine mortali peccato anticipandas, est principium diei naturalis, quod sumitur a punto noctis dimidiæ antecedentis diem artificialem. Itaque si ante duodecimam horam primæ noctis diei naturalis Prima dicatur, non impletur præceptum, sed repetenda est, perinde ac si non esset dicta. Idemque a fortiori est de posterioribus horis diurnis et vespertinis. Et ratio est, quia hoc præceptum, sicut non obligat post diem naturalem, ita nec ante illum (quantum est ex vi præcepti) impleri potest, quia imponit onus pro tali tempore. Sicut non implebit quis jejunium pro feria sexta impositum, jejunando in quinta. Unde hic non habet locum ratio, qua solent in hac materia uti auctores, quia creditor semper gaudet anticipata solutione; habet enim hoc verum in debito quod non est onus certi temporis, non vero in debito, quod habet specialem respectum ad certum tempus.

11. *Antepositi ante dimidiem noctem solum est licita in Matutinis et Laudibus.* — Ab hac vero regula excipitur matutinum officium; nam illud integrum dici potest ante dimidiem noctem propriæ diei ad quam pertinet, ut omnes docent, et constat ex communi consuetudine. Quæ est tota ratio extensionis hujus præcepti. Cum enim rigor ille dicendi Matutinum in dimidio noctis tempore, in tanta multitudine hominum servari moraliter non posset, et periculosem esset tam gravem obligationem sub peccato omnibus imponere, permisum est mutationem aliquam in eo tempore facere. Et ne cogerentur omnes postpo-

nere officium noctis in sequentem diem, consuetudine introductum est ut possit etiam anteponi. Vel quia prævenire ex suo genere melius est, vel quia si omnes cogerentur postponere, multi exponerentur periculo vel omitendi, vel nimium postponendi. Vel certe quia solum Matutinum propriissime est nocturnum officium, et nox incipit ab occasu solis, ideo potius hoc officium, quam reliqua, usque ad initium noctis anticipatum est. Accedit, quod verisimile est, a principio institutionis hoc officium quoad nocturnos interdum fuisse inchoatum ante medianam noctem, et ideo potuit facile consuetudine hoc ampliari. Unde etiam in publico officio videmus interdum inchoari ab Ecclesia ante solis occasum in triduo passionis Domini; quid ergo mirum, quod in privata recitatione fuerit tempus hoc prorogatum?

12. *Dimidia hora ante occasum solis licet anticipare Matutinas.* — Quæri autem solet quanta possit esse antepositi, quæ sufficiat ad implendum præceptum. In quo ad minimum certum est, ab occasu solis semper esse legitimum tempus: de hoc enim nullus dubitat, et consuetudo id satis ostendit. Deinde etiam dimidia hora ante occasum solis id licet sine ulla formidine, etiam in hyeme, licet aliqui scrupolosi timeant, sed sine fundamento, quia consuetudine ita receptum est; et si in æstate licet, nulla est ratio cur in hyeme non liceat, ut statim dicam. Aliqui vero censemajorem anticipationem non esse licitam, inde argumentum sumentes, quod sæpe per privilegia pontificia conceditur facultas dicendi Matutinum una hora ante occasum solis; nam hoc est signum, sine privilegio id non licere. Sed hoc argumentum infirmum est, tum quia multa in privilegiis conceduntur, non quia necessaria sunt, sed quia petuntur, vel propter timorem, seu scrupulum, vel ob dubitationem ex variis opinionibus ortam removendam, vel quia quod petitur, ex rigore juris non licet, et pendet ex consuetudine, quæ incerta vel varia esse potest, ut revera contingit in casu præsenti, et ideo datur privilegium, quod et juri communi derogare potest, et plus concedere, quam fortasse introduxit consuetudo.

13. *D. Thomæ in hac re sententia, ac variæ ejus expositiones proponuntur.* — Est ergo in hoc puncto quædam responsio D. Thomæ, quæ utinam tam clara esset in sensu, quam in verbis omnibus est nota; ille enim in Quodlib. 5, a. 28, inquirit an liceat dicere Matutinum diei sequentis *de sero* antecedentis diei, et respon-

det ex justa causa, id est, propter honestam occupationem dici posse; in quo supponit, tempus illud esse habile, et ita sufficiens ut, si absque causa id fiat, ad summum sit peccatum veniale, non mortale, alias discursus ejus nullius esset momenti. Deinde vero in solutione argumenti, explicans quid temporis comprehendatur per illam particulam *de sero*, ait esse tempus quod proxime sequitur, post dictas Vespertas et Completorium, quia quantum ad divinum officium, et solemnitatem celebritatem, dies incipit a Vespereis. Hæc D. Thomas, in quibus verbis statim occurrit dubium, de quo tempore Vesperarum vel Completorii intelligenda sint. Quidam enim restringere illa volunt ad legitimum tempus, in quo secundum primam institutionem Completorium esset dicendum. At hoc modo illa potius esset temporis restrictio quam ampliatio, quia tempus legitimum Completorii est post occasum solis, jam nocte inchoata, ut supra vidimus; D. Thomas autem aperte voluit ampliare tempus illud; et ideo requirit rationabilem aliquam causam illius anticipationis, ut, verbi gratia, quia magister vel concionator indiget tempore noctis ad studendum, vel aliud simile. Alii volunt verba illa extendere ad quodlibet tempus, in quo Vespere et Completorium possunt nunc juxta communem usum privatim recitari absque culpa, etiam sine causa. Et hæc videtur ampliatio nimia: sic enim hora secunda post meridiem posset dici Matutinum, quod sine dubio dicendum non est, quia neque consuetudo hoc habet, neque ipse Summus Pontifex hanc licentiam concedit, nisi cum magna difficultate, et non ex levi causa.

14. *Verus ac proprius sensus sententiae D. Thomæ, juxta quam potest dici Matutinum ab hora quarta post meridiem.* — Videtur ergo hoc exponendum de tempore Completorii, quod ordinarie, et juxta communem fere consuetudinem Ecclesiæ, in publicis officiis servari solet, quod esse solet inter tertiam et quartam horam post meridiem. Atque ita censeo sine ullo scrupulo posse dici Matutinum ab hora quarta postmeridiana, tam in æstate, quam in hyeme; nullam enim in hoc differentiam facio, cum distantia usque ad medianam noctem, et antepositi eadem sit, et ratio D. Thomæ in utroque tempore æqualiter procedat: et hæc est communis consuetudo Romana, quam ubique sine scrupulo acceptari videmus. Quod si alicubi fortasse alia vigeat consuetudo, consultum quidem erit servare illam, non est tamen facile admittenda, ut obligationem inducens; tum quia revera tempus illud vespertinum jam reputatur a tota Ecclesia legitimum ad recitandum Matutinum; tum etiam quia, supposita consuetudine extende tempus officii sequentis diei quoad Matutinum usque ad Vesperam antecedentis diei, illa major vel minor anticipatio per tempus unius horæ, non videatur res tanti momenti, ut censeri debeat gravis culpa in illa discordare a privata consuetudine alicujus loci, et Romanæ Ecclesiæ ac fere universali conformari. Unde si aliqua honesta congruentia acceda, ut est necessitas studii ad finem honestum, nulla erit culpa; eademque ratio est de quacumque alia honesta occupatione. Item sufficit major commoditas dicendi Matutinum in luce diei, quam lucernæ; et major securitas anticipandi illud, quam in postponendo, et similia, quæ frequenter occurunt. Atque hæc sufficiunt de tempore necessario, vel congruo ad horas privatim dicendas. An vero in die festo dici possint eodem tempore quo auditur Missa, et simul satisficeri utriusque præcepto, dixi in 3 tomo tertiae partis, disp. 88, sect. 3, in fine.

CAPUT XXVIII.

QUIBUS DE CAUSIS EXCUSETUR A CULPA CLERICUS
NON RECITANS OFFICIUM CANONICUM AD QUOD
TENETUR?

1. *Notanda distinctio inter præcepta audiendi Missam, et recitandi horas canonicas.* — De his excusationibus tractant specialiter circa hoc præceptum omnes Doctores, et ideo necessarium est illas attingere, quamvis materia fere communis sit ad omnia ecclesiastica præcepta, de qua dixi multa in 3 tomo tertiae partis, disp. 88, sect. ult., quæ in præsenti applicari possunt, servata proportione. Est enim notanda differentia inter hoc præceptum, et illud de audienda Missa, de quo ibi tractavi, quod recitatio horarum, de qua agimus, est actio privata, quæ domi et secreto fieri potest, sine communicatione cum aliis; actio vero audiendi Missam juxta ordinariam legem debet fieri in ecclesia non interdicta, aut alio modo impedita, et de se est actio publica, in qua cum sacerdote et aliis fidelibus communicatur. Ex qua differentia oritur, ut multa excusent ab audienda Missa eo tempore quo occurrit præceptum, quæ non excusat a recitatione horarum. Sequitur ut etiam nonnullæ causæ excusationum, quæ utrique præcepto com-